

számba: a jogi írók nézetei s felfogása, az egyetemi tanárok oktatása, a törvényszéki gyakorlat, a törvényhozás tevékenysége. Mindazon eszközök és módok, melyek a bizottmánynak megkönnyítenék ezen elemekkel megismerkedni, természetesen rendelkezése alá volnának helyezendők.

Különben főelv maradna azontul is, hogy törvénynyé a jogosult többi tényezők jóváhagyásával csak az válhatik, a mit a képviselők háza elfogadása által szentesít; a képviselet jogában állna nemcsak teljességgel elvetni a javaslatot, hanem újabb megvitatás végett a bizottmányhoz utasítani, élhetne a kezdeményezés jogával, akár mely tárgyat a bizottmánynak kézbesítvén, hogy arra vonatkozólag terjeszsen elő törvényjavaslatot. Az előter-

jesztett javaslaton változtatni nem állna jogában a képviseletnek, feltétlen elfogadás vagy elejtés — ez volna a jelszó. Csak körvonalokban nagyában mondtunk egyetmást az alkotandó testület-ről; kimerítően fejtegetni még korán volna.

Nem vitatjuk, korszerű-e azon kérdés, melyet pengetünk és készek vagyunk elismerni, hogy a fennforgó viszonyok között, midőn a nemzet sarkalatos jogai gyakorlatilag még nem érvényesíthetők, javaslatunknak inkább csak elméleti jelentősége van. Azonban ha álladalmi és jogi intézményeinket tudományos alapra fektetjük, egy újabb tényezővel gazdagítottuk a nemzet erejét és ezen áron könnyen elviselhetjük azon vádat, hogy elvont fejtegetésünk megelőzte az összerű viszonyokat.

## Igenis tisztázzuk az eszméket.

(Vége.)

(Csatskó Imrétől.)

Mi értekező az állítását: „innen van minden szabad intézménnyel bíró nemzetnél a bíróválasztás,“ illeti, nem tudom ugyan, értekező mit ért szabad intézmények alatt; de hihetőleg az alatt az állami főhatalmat korlátozó alkotmányt érti. Már ha így, akkor állítása hibás; mert a monarchát, egyuri főhatalmát korlátozó alkotmány nyal bíró legújabb nemzeteknél, a bírósági hatalom gyakorlata az állami főhatalom kifolyásának lényeges részeül tekintik, mondhatni majdnem általában, az elméletben ugy, mint az alkalmazásban, és a bírósági tagokat is a főhatalmat gyakorló egyén, vagy annak nevében a kormány nevezi ki.

Szabad legyen itt mindenekelőtt Kautz Gyulának: Politika című mun-

kájára, mint magyar nyelven írottra, s ennél fogva honunkban ismeretesebbre hivatkoznom, ki a 24-ik §-ban a 131-ik lapon azt mondja: a kormány, illetőleg fejedelmi jogok egyikét a törvénykező-fenség (Gerichtshoheit) képezni, jelesül annyiban, a mennyiben a jól rendezett monarchiai államban a fejedelemnek áll jogában a bírakat kinevezni; az igazságszolgáltatást az ő nevében fogantositani, a törvényszékeket ellenőrizni, a bűntényeket üzöbe vétetni, megkegyelmezési jogot gyakorolni, és kiválólag a hozott halálítéleteket fejedelmi helybenhagyásával megerősíteni, vagy másnemű büntetésfaj által enyhíteni.“ És ismét a 61-ik § 9-ik jegyzetében a 384-ik lapon: „Legkiválóbb joga a fejedelemnek egyébiránt az ujjabkori leg-

több alkotmányok szerint a *birák kinevezése*, az ítéleteknek ön nevébeni kihirdetése, a törvényszékek feletti felügyelés és ellenőrség, főleg pedig a megkegyelmezési jog, *Blackstone Comment. IV. 31. 2; svéd alkotmány 23-ik §; hollandiai 66-ik §; belgiumi 73-ik §; spanyol 47-ik §; osztrák 24-ik §; porosz 49-ik §; bajor 4-ik §. III.*

Ezekenkívül még arra nézve, hogy a bírókat kinevezési jog, az *állami főhatalommal* felruházott egyén által gyakoroltatik, hivatkozhatom a következő *írókra és alkotmányokra*: *Friedr. Bülow: Encyclopädie der Staatswissenschaften. Leipzig, 1832. 64. 65-ik lap; L. v. Dresch: Naturrecht. Tübingen, 1822. 285. 289-ik lap; K. J. Zachariä: Vierzig Bücher vom Staate. Heidelberg, 1839. III B. 273. lap; K. H. L. Pölit: Staatswissenschaftliche Vorlesungen. Leipzig, 1832. II. 283—4. lap; A. Virozsil: Epitome Juris naturae. Pestini, 1839. 135. 136-ik §; De Colone: Die Verfassung von England. Altona, 1819. 189. 194—5. lap; Frh. v. Vinche: Darstellung der innern Verwaltung Grossbritanniens. 2-te Aufl. Berlin, 1848. 6. 8. 11. 13. 58. 74-ik lap.*

*Alkotmányok* közül: a *norwégiai 21-ik §; az 1848. nápolyi 5. 62. 80-ik §; az 1748. toskanai 19-ik §; az 1848. osztrák 10. 11. 14-ik §; az 1831. belgiumi 66. 98. 99. és 101-ik §; L. Parlamentarisches Taschenbuch, enthaltend die Verfassungen von Nordamerika stb. v. Dr. H. Rauch. Erlangen, 1848. Ugy hiszem, hogy ez alkotmányokat értekező szabadelvűség hiányával valóldolni nem fogja.*

*Értekező: „így volt ez nálunk is (t. i. a bíróválasztás), a legutóbbi szomorú eseményekig.“*

Ugy volt egy részben, de nagy részben nem. — Különösen tudjuk, hogy a megyékben az *alispáni és szolgabírói*

*biróságot* azok képezték, kik a megyének nemessége által választattak; a *törvényszékeknek tagjai* közül a táblabírákat rendszerint a megye főispánja nevezte ki, és csak némely megyékben történt, hogy a megyei törvényszéknél működő táblabírákat a vármegyei nemes közönség választotta.

A megyében lakó *nem nemes jobbágyoknak* első bírójuk volt a *földesurok*, ki bírósági hatalmát az általa választott *uriszék* által gyakorolta. S már ebből is kitetszik, hogy 1848 előtt a magyarországi lakosoknak legnagyobb része bírói választást nem gyakorolt.

Szab. kir. *városokban* a bírót és belső tanácsbelieket, kikből a *törvényszék* összeállított, nem az egész polgárság választotta, hanem annak csak egy igen kis számú része, t. i. a *külső tanácsbeliek*; kiknek választásába szinte az egész polgárság be nem folyt, hanem a hiányzókat, a tanácsban már benlevők választották; s ily szerkezetről megtörténhetett volna, mint Dr. J. *Wildner: Ungarns Verfassung. Leipzig, 1843. czimü munkájában* a 18-ik lapon megjegyzi, hogy ha a kültanácsbeliek egyszerre (ugyanazon időben) *meghalnának*, nem lenne senki, a kinek joga volna e testületet helyreállítani. Tehát szab. kir. városokban is 1848 előtt a lakosságnak csak egy igen kis része választotta bírót; a *nagyobb rész itt is tartozott* a más által választott bírónak magát alávetni.

A *felsőbb bírák*, mint a kerületi, a királyi ítélő és hétszemélyes táblához, — kivéve az *ország nádorát*, mint egyszersmind a hétszemélyes táblának rendes törvényes elnökét, ki az országgyűlésen választott, mindnyájan részint Ő Felsége, részint az illető méltóságok által *nevezettek*.

Hogy pedig a *váltóügyekben* bíróságot törvénytudó tagokat az 1840-ki

15-ik tcz. váltótörvény szerint, mind az első, mind pedig a felsőbb folyamodású bíróságokhoz Ő Felsege nevezte 1848 előtt, és jelenleg is, kiki tudja\*). Ez tanuság arra, hogy az országgyűlésen együtt tanácskozó, és törvényt alkotó Karok és Rendek czélszerűbbnek tartották, ha a váltótörvényszéki bírák Ő Felsege, és az Ő nevében működő kormány által neveztetnek, mintsem ha azok az illető peres felek által választanak.

Egyébiránt, hogy az 1848 előtt szokásban volt választás *sem volt legüdvösebb* közigazgatási tekintetben, azt tudják mindazok, kik akkor a közügyek menetét figyelemmel kísérték. Figyelemreméltó e helyütt a híres *Mohl Róbertnek* Encyclopaedie der Staatswissenschaften Tübingen 1865. czimű munkájában, mely legközelebb magyar nyelven is kiadatott, a 34-ik §-ban 4) jegyzet, 261-ik lapon olvasható következő nyilatkozata: „Die Erinnerungen der sämmtlichen Comitatsbeamten durch den Adel, war der klarste Beweis, wie wichtig *das aristocratische Element* in der alten ungarischen Verfassung war. Bekannt ist aber auch, auf welchem *niedern Standpunkte* die königliche Gewalt eben durch diese Abgetrenntheit der Beamten stand.“

III. *Értekező*: „Én az összes alsó és első bíróságoknak *szervezését*, mely t. i. a törvénykező közönséggel közvetlen érintkezésben áll, *választás* utján gondolnám eszközlendőnek; — nem tartanám sem helyesnek, sem tanácsosnak, hogy a nemzet a bírósági szervezésnek *minden befolyásától* kizárassék.“

Itt megjegyzendő, miszerint a bírósági szervezés, nemcsak a bírósági tagoknak, hogy t. i. kik legyenek azok, Péter-e vagy Pál, választásából áll, a minthogy ezeknek kinevezése vagy vá-

lasztása a bíróságok szervezésénél az utolsó tett, mely az előre elkészített, és megállapított szervezést befejezni, létrehozza.

A bírósági szervezéshez tartozik, mint már fentebb is érintve volt, meghatározása: a) a *bíróságok hatáskörének*, mind az ügyekre nézve (polgári, büntető, váltó, kereskedelmi, bányászti stb.), mind pedig a területet tekintve, például: bizonyos területen hány első, hány másod vagy harmad folyamodású bíróság, és egymás iránt mily viszonyban legyen; b) a bíróságok *hány tagból álljanak*, egyes vagy testületi bírák legyenek, miként működjenek, szavazzanak, döntsenek egymás irányában, egyenjogúak, vagy alárendeltek legyenek; c) a bírói személyek *kellékeinek* képzettségére, időkorra, szolgálati időre, honfiségra, birtokra nézve; d) *ama biztosítékoknak*, melyek megkívánatnak a végre, hogy a bírák minden, akár felülről, akár a peresfelek részéről befolyás nélkül, a szigoru *anyagi jogosságot* kiszolgálhassák; e) a *bíróságok feletti felügyeletnek*, fegyelmi hatalomnak, mi nélkül jól rendezett és céljának megfelelő bírósági szervezet nem lehetséges, és annak, ki által és mily alakbani gyakorolhatása stb. S midőn mindezek már a törvényhozás által *kellőleg szabályozva vannak*, következhetik csak jól rendezett jogállamban a bírósági személyeknek kiszemlése akár választás, akár kinevezés útján.

A bíróságok szervezésénél *czikkiró* sem akarja a nemzetet *minden befolyástól* kizárni, sőt ellenkezőleg, mindazokba, mik a bíróságok szervezéséhez tartoznak, alkotmányos országban a törvényhozásban résztvevő nemzet-képviselők, kell, hogy befolyjanak; mint ezt Magyarországon különösen az 1791: 12-ik tczikk, de a *törvényhozási*

\*) L. a II. R. 8-ik és köv. §§-okat.

*politica* is általában megkívánja; csak így lehetvén alaposan remélni, hogy a bírósági szervezet az állam fenálló viszonyainak, szokásainak és kívánalmainak a szigorú jogszolgáltatásnak főfigyelembevételével mellett legjobban fog megfelelni.

*Értekező* legnagyobb sulyt fektet az alsó bírának választására. *Czikkiró* a bíróválasztásról vagy kinevezésről tüzetesen nem is szólott, csak azt állítá, miszerint a kormánynak a peres ügyeknek mikénti t. i. kinek részerei *eldöntése kevésbbé van* érdekében, mint például, a peres feleknek; miből aztán azt következtethetni, hogy a kormány bírói tagokul olyakat fog kinevezni, kik minden *alanyi befolyás* nélkül a tisztán tárgyilagossá, vagyis: az *anyagi törvényekkel* megegyező jogot, fogják ítéletekben *alaki jogként* kimondani. A választó ellenben mindig *azt fogja bírójául* választani, kitől remélheti, hogy peres ügyeiben inkább neki, mint ellenfelének fog kedvezni.

Ezt tagadni alig fogja valaki, és hihetőleg *értekező* sem, ki az 1848-ik előtti állapotokat ismervén, fog emlékezni arra, miszerint a megyebeli bírák választásánál igen gyakran személyes érdekek határoztak, és *egy vagy több hatalmas ur* választotta tulajdonképen a bírakat, a nagy szavazó tömeg pedig csak tudatlan eszköz volt a hatalmasak céljainak kivitelére.

A választott és választóinak *lekötelezett bíró*, lehetett-e szigorú és részrehajlatlan, vagy nem inkább lett-e az hajlandó azt, ki őt választotta, ki reá szavazott, polgári úgy mint fenytő ügyekben a szigorú jogosság rovására is *pártolni*: minden emberismerő, a személyek tekintet nélkül, megmondhatja; de azt tudják azok is, kik az 1848 előtt a közügyek tárgyalásába és a törvénykezésbe befolytak.

Aztán valla meg *értekező* őszintén, úgy van-e meggyőződve, miszerint a volt megyei választók képesek-e megbírálni azt, vajjon ki bir ama tulajdonokkal, kivált tudomány tekintetéből, melyek a bíróban megkívántatnak? Ha a választók *oly képzettséggel* bírnának, mint *értekező*, kik azonban kevés számmal vannak, akkor lehetne reményleni jó bíróválasztást. De midőn a műveletlen, megvesztegethető *tömeg választ*, akkor nem a képesség vétetik figyelembe döntő érvül, hanem más anyagi, aljas, gyakran erkölcsrontó eszközök; melyek nemcsak a megvesztegetetteknek homályt, hanem *még inkább azokra*, kik ily eszközök által a műveletlen és már ennél fogva is kevesebb önállósággal, csekélyebb független jellemmel, bíró választókra hatni igyekeznek.

Én oly bíróban, ki megvesztegetés, aljas, *sőt bűnös eszközök* és módok, mint vérengzés, sőt emberhalál közbejöttével kész bíróságot elfogadni, bizodalmat helyezni arra nézve, hogy *igazságos*, részrehajlatlan bíró leend, nem tudnék. Remélhetni-e attól, hogy szigoruan fogja *fékezni a gonosztevőket*, kinek bírói széke megvesztegetésen, erkölcs-telen kicsapongásokon alapszik, sőt talán a választásnál ő miatta kiontott vértől piroslik?! Ugy hiszem: nem. — Valamint mindenben, magán-úgy mint közügyeinkben: úgy itt is irányadó legyen a *morál*.

Egyébiránt *czikkiró* a választásról tüzetesen nem szólván, nem is adta elő *ama biztosítékokat*, melyek a kormány általi kinevezésnél is a törvény rendelete szerint megtartandók; csak hogy ily törvények hozataláról eleve gondoskodni kell, mik arra irányzottak legyeknek, hogy a kinevezéseknél a lehetséges *önkényt és visszaélést*, mennyire csak emberileg lehetséges, kizárják.

Ily biztosítékok közé számitandó az is, hogy az illető bíróságnak joga legyen a hiányzó birói tagságra *alkalmas egyéneket ajánlani*. Mert minden bíróságnak úgy, mint egyéb testületeknek, van *testületi becsületérzete*, minélfogva nem közönyös előtte, vajjon a közbizalomban és becsülésben mint igaz, részrehajlatlan bíró részesül-e vagy sem; és már ez okból is a bíróságnak érdekében van, *tagtársaiul olyakat ajánlani*, kik a birói teendőkre legalkalmasabbak, nehogy jó hire, neve kockáztassék. De a bíróságnak *érdekében leend* tagjaiul a legügyesebbeket ajánlani azért is, nehogy ellenkezőleg cselekedvén, a teendőknek halmaza a többi birói tagokra nehezüljön.

A bíróválasztást illetőleg figyelembe veendő még az is, hogy *a mellett sem mondhatni*, miszerint mindenki magát önkénytesen alávetette a bíróságnak. Mert, ha az kívántatik, hogy a bíró a választók által *egyhangulag választassék*, ez valószínűleg minden választást eredményétől fosztana meg, alig gondolhatván oly esetet, miszerint a választók, kivált ha nagyobb számmal vannak, ugyanegy személyt akarnak maguknak bíróul választani, és hogy egy-két más véleményü ne találkoznék.

Hogy tehát a választásnak eredménye biztosittassék, a választók, illetőleg *szavazatok többségének* kellene határozni a kevesebbség ellenében, akár legyen az aztán *általános* vagy *viszonylagos* többség; azaz: vagy több, mint valamennyi választónak fele, vagy pedig csak több, mint két részre oszlott választóknak akármelyik része külön véve.

Ezekből kitetszik, hogy a választásoknál is *nevezetes száma* lehet a választóknak, kik a többség által megválasztott bírót nem, hanem más akar-

nak, és mégis ezek is a megválasztott bírónak magukat alávetni, kénytelenek lesznek. De a választásnál még az is megtörténhetik, hogy a kisebb részen vannak *a vagyonosabbak, műveltebbek*, kik tehát miud anyagi, mind szellemi tekintetben túlsúlyomók; és mégis kénytelenek leendnek, a *talán csak egy* szavazóval több választók által megválasztott bírónak magukat alávetni.

Ott, hol választásoknál nem az általános, hanem viszonylagos többség határoz, *még sokkal nagyobb* számmal lehetnek azok, kik a megválasztott bíró helyett más akarnak, és mégis annak magukat alávetniök kellend. — Az az *önkéntes alávetés* tehát a bírák választásánál is némileg *fictio*, mert erőszakolása a kisebb résznek a nagyobb által arra, mit az tulajdonképen nem akar.

Arra nézve, hogy a bíróválasztás *nem oly üdvös valami*, mint látszik, világos tanúságot nyujt Franciaország *Paraquin* Ernő Gyula szerint, ki miután ily című munkájában: *Die französische Gesetzgebung*. München, 1861. J. G. Cotta. I-ső R. 18-ik lapon a Franciaországban 1790-ben létrejött bírósági szervezetet előadta, mondja: „*Manches bewies sich durch die Erfahrung als unpractisch, wie die Wahl der Richter durch das Volk, und wurde bald aufgegeben, und die Ernennung der Richter der obersten Staatsgewalt zuerkannt.*“ — Ez történt Franciaországban a legnagyobb szabadság időszakában.

Nem akarom tagadni, hogy a bírósági teendőkkel megbizottak között vannak az országban olyak, kiket *ügyesebbekkel pótolni* kívánatos; de a hiánynak oka aligha az, miszerint azok neveztetek, nem pedig választattak, hanem inkább az, hogy azok, kik talán a bíróságra alkalmasabbak volnának, magukat *visszavonták*, s így igen termé-

szetes, hogy a kormány azok közül nevezett bírákat, kik ajánlkoztak.

'Hol alkalmasak kellő számmal nem ajánlkoznak, ott a kevésbé alkalmasok is felhasználandók; mert tagadhatlanul *jobb a valami, bár hiányos rend és ügymenet, mint annak, hivatalnokok nem léte miatti fenakadása s az anarchia.*

Fel nem tehetem *értekezőről*, hogy a választott alsó bírót a felsőbb bíró irányában minden *alárendeltségtől* és *felügyelettel* mentnek lenni kíváná; mert így a jogszolgáltatás aligha meg nem akadna, az alsó bíró, mint a felsőtől független, — ennek ítéleteit *érvényeseknek* el nem fogadván, és végre nem hajtván. Az állam és különösen a bíróság szervezete olyan, mint egy jól *rendezett gyár*, hol minden egyes résznek és keréknek egybevágólag kell működni; mert másként az államban, mint annak

rendeltetése szerint kell, *nem leendő jog és rend*, hanem jogtalanság és rendelenség.

Alig lehet kételkedni azon, hogy *hívebben fogja teljesíteni* hivatalos teendőit az oly bíró, ki biztos az iránt, hogy hivatalában megmaradhat mindaddig, *mig becsületesen teljesíti* kötelességét, mint az olyan, ki félhet attól, hogy hivatalától vagy *politikai mozgalmak* folytán, vagy pedig az időszerinti választásoknál *az ellenpárt többségre* kerülése miatt megfosztathatik; ez utóbbi esetben inkább indítatva fogja magát érezni a tisztviselő arra, hogy hivatalos befolyását saját és családja jövőjének biztosítására használja fel.

És mostanra legyen elég; azon megjegyzéssel fejezvéen be észrevételeimet, hogy komoly megfontolás és nyugodt vér biztosabban vezetnek az igazság templomához.

## Az 174<sup>3/4</sup>-iki novellaris articulusok keletkezése.

(Folytatás.)

(Jogtörténeti tanulmány Szilágyi Sándortól.)

### IV.

A husvéti szünnapok eltelte óta az *articularis commissio* folyton folytatta munkálkodását, de a kiegyezés eredménye nélkül. A *catholicus status* felsőbb pártfogoltatása érzetében nem engedett; a más három bevett vallás a törvényesség teréről nem volt hajlandó lelépni, mert félt, hogy ez által alárendelt helyzetbe fog sodortatni, s e kérdéssel kapcsolatban állott egy másik, nem kevésbé kényes — a görög egyesült vallásu oláhok ügye, mely azért tetszett kényesnek, mert a három nemzet mellé egy negyediknek felállítását tette kilátásba. A dolgot a kormány teljes önkénnyel oldotta meg.

De halljuk e nagyfontosságú dologról magát a követjelentést: „tettünk ezután — írja a marosszéki reformált követ — ismét valami tentament circa articulos praejudiciosos ex mandato I. Statuum, és egymással

azon commissiobeliekül elméinket communicáltuk a t. pater Jesuiták articulussai körül is, inhaereálván ez iránt annak a circumscriptionak, a melyet husvét előtt a catholicus atyafiakkal communicáltunk volt; kiadtuk pedig végkép elménket, declarálván azt, hogy mi a catholicus atyafiak praejudiciumait, si quae sint, tolláljuk, sine tamen nostri ruina; és elsőben a három catholicustól diversa religioknak praejudiciumait enumerálván, azoknak tollálását atyafiságosan sollicitáltuk, sed „cum utrinque altius injuriae, quam beneficia repeterentur“ Seneca-ként, kivált hogy némelyek a graeci ritus különös clausulával való inarticulatióját urgeálták, és hogy a nélkül simpliciter meg sem egyeznek magukat declarálták; mások ismét felelvén arra, hogy a mennyiben a leopoldinum anno 1699. az oláh clerusnak indulgealt privilegiumnak sensussa és az Ó